

Sözcük Sayısı: 3942

Araştırma Sorusu: Hasan Ali Toptaş'ın "Gölgesizler" isimli yapıtında köy sakinlerinden Muhtar, Cennet'in oğlu ve bekçi figürlerinin soyutlanma süreci hangi yönleriyle ele alınmıştır?

İçindekiler

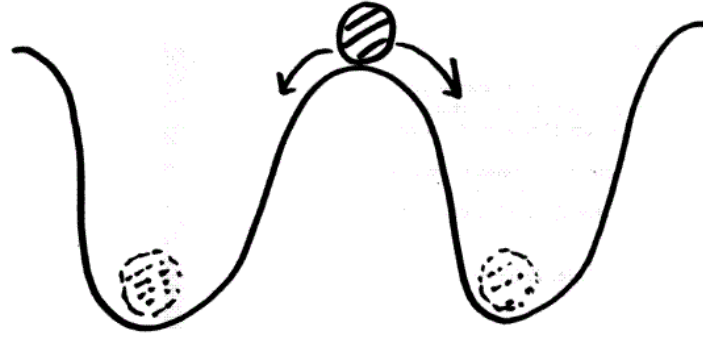
Giriş.....	3
Muhtar.....	5
i. Çevreden (fiziksel) Soyutlanma ve Varoluş Çabası	5
ii. Benlikten (psikolojik) Soyutlanma ve Varoluş Çabası.....	7
Cennet'in Oğlu.....	9
i. Çevreden (fiziksel) Soyutlanma ve Varoluş Çabası	10
ii. Benlikten (psikolojik) Soyutlanma ve Varoluş Çabası.....	12
Bekçi	14
i. Çevreden (fiziksel) Soyutlanma ve Varoluş Çabası	14
ii. Benlikten (psikolojik) Soyutlanma ve Varoluş Çabası.....	16
Sonuç.....	19

Giriş

Günümüz toplumlarında, dış dünyanın birey üzerinde uyguladığı baskı, etkisini hem fiziksel hem psikolojik bağlamda göstermekte ve bireyin kendini hem içinde bulunduğu çevreden hem de kendi benliğinden soyutlanmasına yol açmaktadır. Bunun sonucunda kişi, düş dünyası ve gerçek dünya arasındaki ayrımı yapmakta zorlanmaktadır. Böylesi bir soyutlanma çeşitli uzamlarda boy gösterebilir çünkü psikolojik sağlık üzerinde çevresel etkenlerin katkısının göz ardı edilmesi mümkün değildir.

Hasan Ali Toptaş'ın "Gölgesizler" isimli romanında soyutlanma, yalnızlık ve ruhsal çöküş gibi izlekler ön plana çıkmaktadır. Köy ve berber dükkânı uzamları arasında bir gidiş-gelişin söz konusu olduğu yapıtta; berber uzamında zaman ve mekânın önemi büyükken, köy uzamında figürlerin iç dünyası, birbirleriyle olan ilişkileri ve duygu durumları olay zinciri üzerinde hâkimiyet kurmaktadır. Eser üzerine daha önce yapılan çalışmaların büyük bir çoğunluğu berber uzamındaki zaman akışına ve sembolizmi odağına koyarken, bu tezde köy uzamına ve bu uzamdaki karakterlere vurgu yapılacaktır.

Yapıtta ele alınan "soyutlanma" izleğinin incelenme sürecinde en çok dikkat edilmesi gereken kavram ruhsal sağlıktır. Cıngıl Nuri figürünün kaybolması ile başlayan olay örgüsü köyde süregelen dengeyi derinden sarsmıştır. Bu denge köy sakinlerinin hem ilişkilerindeki düzenin, hem de akli dengelerinin varlığında mümkün olabilir. Dengenin bozulması ise birden fazla sonuç doğurma potansiyeline sahiptir, bu sonuçlar ise fizik biliminde bir sistemin bulunduğu denge durumunun dışarıdan gelen bir etkiye verdiği tepkiye benzetilebilir.

Resim 1. Devrilme noktasında bulunan bir sistemin tekrar dengeye ulaşması

Yukarıdaki resimde¹bulunan top, dengede bir sistemi temsil etmektedir. Bu sistem, fizikte “devrilme noktası” adı verilen bir durumda (tepe) bulunmaktadır. Dışarıdan gelen bir etki bu sistemi iter ve zorlu bir değişim süreci (düşüş) sonucu sistem yeni, eskisinden daha sağlam bir dengeye ulaşır (çukurlar).

Yapıttaki köy sakinlerinin duygu durumları da benzer bir sistem olarak ele alınabilir. Nuri'nin kayboluşunun öncesinde bu sistem dengededir ancak devrilme noktasındadır; kırılımdır, en ufak bir etkide bile dengeden saptmaya meyillidir. Bu etki, Cıngıl Nuri ve Güvercin gibi kaybolma olayları; tepki ise romanın olay örgüsü ve figürlerde gözlemlenen soyutlanma durumudur. Köy düzeninin yeni ve yabancı bir dengeye doğru umutsuzca yuvarlanmasını anlatır yapıt.

Bu tezde ise, bu değişimlerden en yoğun etkilenen figürler incelenecektir. Bunlar; en son kendini kaybederek intihar eden muhtar, hayal dünyasını gerçekten ayırmakta zorlanan bekçi ve normal tanımının dışına taşan zihni ve davranışları trajik ölümüne zemin hazırlayan Cennet'in oğludur. Her karakterin soyutlanma süreci ise iki kategoride analiz edilecektir: Toplumdan soyutlanma (fiziksel) ve benlikten soyutlanma (psikolojik). Araştırmanın merkezine bu karakterler yerleştirilse de, diğer karakterler ile olan ilişkilerinin göz ardı edilmesi düşünülemez. Bu üç figürün ortak

¹ (UC Berkeley)

yönlereinden birisi de üçünün de isimsiz olmasıdır. Rıza, Nuri, Reşit, Hatice gibi birçok figür isimleri ile bilinirken olay örgüsü içerisinde hayati öneme sahip bu karakterlerin bir adı bile yoktur. İsimsiz kahramanlarınsa bir noktada soyutlanma sürecinden geçmesi kaçınılmazdır.

Muhtar

Yapıttaki odak figürlerden biri de sözü geçen köyün muhtarıdır. Muhtar, kendini kötü talih ile ilişkilendirmektedir. Köyde ilk seçildiğinde köyün dengesini bozan ilk olay gerçekleşmiş, köyün berberi Cıngıl Nuri sırta kadem basmıştır. 16. yılında tekrar seçilmesi ise yapıtta betimlenen zaman diliminin başlangıcı olmuş ve köyün en güzel kızı Güvercin kaybolmuştur. Bu kaybolma ile köyde zincirleme başlayan olaylar, köyün lideri olan muhtarın sırtına yüklenmiştir. Her köylünün duygu durumuna ayrı ayrı etkiyen bu faktörler köylülerin sorumluluğunu üzerinde hisseden muhtarda yoğunlaşmıştır. Bu nedenle merkezinde bulunduğu uzamın özelliklerinden en yoğun etkilenen figürlerden biri olma özelliğini taşımaktadır.

i. Çevreden (fiziksel) Soyutlanma ve Varoluş Çabası

Mesleğinin gerektirdiği üzere, muhtarın içinde bulunduğu çevreyle yakından ilgilenmesi ve köy sakinleri ile iç içe yaşaması gerekir. Aynı zamanda da muhtarlığını yaptığı köyde gerçekleşen her olaya duyarlı olması gerekir. Muhtarın çevresinden soyutlanmasındaki en güçlü etken de bu duyarlılıktır. Zaten küçük bir köyün başında olan ve köylülerle yakın bir ilişkide bulunan muhtar, köyün ve köydeki herhangi bir bireyin bütünlüğünü tehdit eden bir durum karşısında zayıf düşmektedir. Bu da olanlara artık katlanamaması sonucu kendini çevresinden izole etmesine ve etrafındaki gerçeklere kendini kapatmasına yol açmıştır.

“Olay yerine varıncaya kadar ağzını açmadı muhtar; selam verip geçenleri, ayağına takılan kızılıcak dallarını, yakaladıkları sıpaya binmeye çalışan dört çocuğu ve havada uçuşan pisipisi otlarını görmeden yürüdü.” (Toptaş, 44)

Bu şekilde, muhtarın fiziksel dünyadan soyutlanması aşamalı bir şekilde gerçekleşmiş ve daha içe kapanık, depresif ve umutsuz bir figür haline gelmiştir. Bu süreçte muhtarlığını yaptığı köyün çevresi ile olan etkileşiminin yetersizliği, hatta yokluğu da oldukça önemlidir. Köyün, bulunduğu bölgenin geri kalanı ile bağlantısının zayıf olduğuna yapıtta birçok kez ön plana çıkmıştır. Özellikle de Nuri ve Güvercin gibi kaybolan karakterler aranırken devletin ilgisizliğine dikkat çekilmiştir. Elbette devlet kapıları çalınmış, tutanaklar tutturulmuş, mühürler bastırılmıştır ne var ki bütün bunlar kayıpların bulunmasına en ufak bir katkı sağlamamıştır. Zaten yapıtta, köye dışarıdan herhangi bir haberin gelmesi ya da köyden olmayan birinin uğraması zorlu ve nadir bir olay olduğuna değinilmiştir.

“Gidişlerinin üzerinden haftalar geçmişti sonra, upuzun aylar, yıllar geçmişti. İlçenin postacıları iki üç ayda bir motosikletle gelerek onların çektiği telgrafları bırakıp gidiyorlardı.” (Toptaş, 27)

Bu durumun ise köyde yaşayanlarda bir çeşit soyutlanma hissi uyandırması doğaldır. Muhtar ise köyün dış dünyayla nadir bağlantılarından biridir. Bu nedenle, muhtarın zayıflaması, köyün dışarıyla olan bağının zayıflamasına, bu da köy uzamının içinde bulunduğu durumu her haliyle yansıtan muhtarın gittikçe kendisini daha yoğun bir şekilde çevresinden soyutlamasına yol açmaktadır. Bu bakımdan köy ve köyün dışı arasındaki ilişki muhtar ve çevresi arasındaki ilişki ile bağdaştırılabilmektedir. Bu ilişkiyi olumsuz etkileyen her durum muhtarın daha da kendi içine kapanmasına neden olmaktadır. Örneğin, hala Nuri aranırken muhtar köylüye devletten yardım beklememelerini tembihlemiştir, bu sözlerinin arkasında da umudunu kesmiş ve çevresiyle olan

bağını daha da köreltmış bir duygu durumunun izlerine rastlanmaktadır.“(...) Nuri’yi devlet kapılarından hiçbirine sormayacaklardı. Bunun hem gereği yoktu, hem de görevlileri boş yere rahatsız etmek umulmadık sonuçlar verebilirdi.” (Toptaş, 26-27)

Muhtarın diğer köy sakinlerinden ve köy uzamından soyutlanması, en net şekilde ölümünde görülmektedir. Kendini asarak intihar eden muhtar, ölümünden önce köyden uzaklaşmış ve cesedi bulunana kadar da bekçi dâhil diğer karakterler tarafından gittiği yerden geri dönmediği varsayılmıştır. Kendini köyün geri kalanına muhtarlığa kapatarak intihar ettiği için de cesedi ölümünden uzun bir süre sonra köy meydanındaki leş kokusu dayanılmaz hale gelmeye başlayıncaya kadar keşfedilmemiştir. Bu da, muhtarın köyünden soyutlandığı kadar köyün de muhtardan soyutlandığını, bir zamanlar köyü ile yakından ilgilenen birinin zamanla ölümünün bile fark edilmeyecek duruma geldiğini göstermektedir.

ii. Benlikten (psikolojik) Soyutlanma ve Varoluş Çabası

Hasan Ali Toptaş, muhtar figürünün soyutlanma sürecini betimlerken muhtarın çevresinden izole hale gelmesinin yanı sıra, benliğinden soyutlanmasını da göz ardı edilmemesi gereken izleklerden biri haline getirmiştir. Aşamalı gerçekleşen bu soyutlanmanın etkin değerlendirilebilmesi için de yapıtın olay örgüsündeki önemli olayların sonrasında muhtarın akıl sağlığının ne durumda olduğunu ve duygu durumundaki değişimlerin ne yönde olduğunu incelemek gerekmektedir. Örneğin, yapıtın başlarında bir kez daha muhtar seçilişinin ardından kısa bir anlığına da olsa sevinç içerisinde olan, ya da en azından dışarıya kendisini öyle göstermeye çabalayan bir karakter olarak okuyucu muhtarı ilk defa tanımaktadır. Ancak hemen sonrasında evine dönen muhtarın ruhsal olarak dengesiz olduğu ve köyün dışarıya kapanıklığının psikolojisini derinden etkilediği görülmektedir.

“Bu köyün Tanrı’ya ve devlete en uzak köy olduğunu düşünürdü sonra; kadehini her dikişinde gözleri karanlığa gömülen kayalara takılır (...) insana hiç ulaşamayacakmış duygusu veren ufuk çizgisine uzun uzun bakardı.” (Toptaş, 10-11)

Ancak, muhtarı ele geçiren bu kaybolmuşluk ve yalnızlık hissinin arkasında yatan nedenler romanın ilerleyen bölümlerinde açığa çıkmaktadır. Muhtarlık kariyerinin ilk gününde Nuri’nin kaybolması duygusal bütünlüğüne vurulan ilk darbe olmuştur. Dışarıyla bağlantısı yok denecek kadar az, her şeyin sıradan ve tekdüze olduğu bu uzamda böylesi bir olayın gerçekleşmesine anlam veremeyen muhtar, işine yeni başlamış olmanın verdiği heves ile Nuri’yi aramak için elinden geleni yapmış fakat Nuri’nin yakınlarının umutsuzluğu ve devletin umursamazlığı onu adeta Nuri’yle beraber kaybolmaya sürüklemiştir.

Muhtarın benliğinden uzaklaşıp kendini kaybettiği bir başka kısım ise Cennet’in oğlunu dövdüğü kısımdır. Güvercin’i Cennet’in oğlunun kaçırdığından düşünen muhtar ve bekçinin Cennet’in oğlunun evinde isimsiz aşk mektupları bulmaları üzerine muhtarlık binasında muhtar ve Cennet’in oğlu arasında bir tartışma çıkar.

“Derken, ne olduğunu kimse anlayamadı; muhtar danalar gibi böğürmeye başladığında kimse yerinde değildi zaten, kandil önce pır pır titremiş, sonra da sönmüştü. Karanlık artık ve karanlık öfkeyle savrulan yumrularandı, tekmelerden, haykırışlardan ve birbirine karışan sövgülerdendi.” (Toptaş, 88)

Bu alıntıda aslında muhtar, “karanlık” yanını ortaya çıkarmaktan öte benliğinden soyutlanmakta ve akli dengesini yitirmektedir. Etkisinden kurtulamadığı olaylar dizisi ile savaşmak amacıyla kendi zihninde farklı kişilikler oluşturmuş ve bu kişiliklerin yaptıklarını dışardan izleyen bir varlık olup çıkmıştır. Bu benlikten soyutlanma olgusu o derece güçlü hale gelmiştir ki yapıtta çoklu

kişilik bozukluğuna (benlik ikileşmesi) atıflar bulunduğu iddia edilebilir. Bu akıl hastalığında bireyin kimliği birden fazla kişilik durumuna bölünmekte ve genellikle travmatik olaylar sonucu ortaya çıkmaktadır. Muhtarda görülen “benlikten soyutlanma” durumu da bir hastalık derecesinde olmasa da muhtarın kendi zihninin bedeninden uzaklaşmasını ve trajik intiharını açıklar niteliktedir. Roman boyunca da muhtarın benliğinden soyutlandığını destekleyen birçok alıntı mevcuttur.

“Belki de, dedi kendi kendine, köy hâlâ yerinde de ben yerimde değilim artık.” (Toptaş, 83)

“Değişik giysilerle, değişik muhtarlar ve değişik adlarla binlerce yıldan bu yana aynı noktada dikiliyordu belki de (...).” (Toptaş, 86)

“(...) muhtarın dışındaki muhtar, başkasına ait gözlerle görülünce yavaş yavaş güçlenmiş ve içindekiyle birlikte masaya kadar yürüyüp yerine oturmuştu.” (Toptaş, 110)

“Kimsenin ayak basmadığı başka bir yerde yürüyordu sanki gitgide uzaklaşan bedeniyle başka bir zamana karışuyordu. Duvar dibindeki yaşlılara göre, başını ne denli dik tutarsa tutsun kendi içine yıkıldığı belliydi...” (Toptaş, 129)

“Ne var ki muhtarların hepsi aynı değildi; biri karşılaştığı köylülere hafifçe gülümseyip selam veriyorsa, öteki hiç konuşmadan geçip gidiyordu.” (Toptaş, 130)

Cennet’in Oğlu

Yapıttaki en ilginç figürlerden birisi de Cennet’in oğludur. Cennet’in oğlu bir bakıma “köyün delisi” tiplmesi olarak düşünülebilir. Zaten romanın başlarında da tuhaflığının köy ahalisi tarafından kabul edilmesi onu “soyutlanma” izleğinin incelenmesi için uygun bir karakter haline

getirmektedir. Zaten insanlar tarafından deli olarak algılanan ve dışlanan bir figür olan Cennet'in oğlu bu bakımlardan fiziksel soyutlanmaya meyillidir. Çocuksu tavırları, saf doğası ve umursamazlığı da psikolojik olarak soyutlanmaya eğilimi olduğunu göstermektedir. Aynı muhtar gibi Cennet'in oğlunun yaşamı da son derece trajik ve beklenmedik bir şekilde sonlanmıştır.

i. Çevreden (fiziksel) Soyutlanma ve Varoluş Çabası

Cennet'in oğlu, bir soyutlanma sürecinin öncesinde de toplumun dışında ve anormal kabul edilen bir figürdür. Bu nedenden dolayı da çevresinden soyutlanma durumunun arkasında yatan nedenlerin büyük bir kısmını dışlanmış birisi olduğu gerçeği oluşturmaktadır. Çevresinden bu denli uzaklaşmasının ilk örneği romanın başlarında görülmektedir. Yaşı kitapta belirtilmese de, genç bir delikanlı olduğundan bahsedilen Cennet'in oğlunun çoğunlukla köydeki yaşlıları ile sık zaman geçirmemesi ve yaşına göre çocuksu davranması ne kadar yalnız olduğuna bir işarettir. Bu yalnızlık hissi, umursamaz tavırlara ve çevresine karşı genel bir ilgisizliğe yol açmıştır. Bu da fiziksel soyutlanmaya katkıda bulunmuştur çünkü tüm köye kargaşa ve endişe hâkimken çevreye karşı tavırsız kalmak çevresindeki insanlar ve olaylar ile bağlantısını yitirmesine sebep olmaktadır. *“Cennet'in oğlu duvar dibindeki sandalyede, içeriye dolan öfkeyi umursamadan öylece oturuyordu.”* (Toptaş, 85)

Her ne kadar kitabın başından beri “deli” damgası yiyen bir figür olsa da, Cennet'in oğlunun köyden asıl soyutlanması Güvercin'i kaçırmaktan suçlanmasından sonra muhtar ile arasında yaşananlar olmuştur. Muhtar ile bekçi, Güvercin'i aramada sonuç elde edemeyince umutsuzluğa kapılarak adeta suçlayacak birini ararcasına kızı kimin kaçırmış olabileceğini düşünmüş ve saf, kendi halinde ve uysal bir delikanlı olan Cennet'in oğlunu günah keçisi olarak seçmişlerdir. Bunun sebebi ise Güvercin'i kimin kaçırmış olabileceğini anlamaya çalışırken bekçinin muhtarlık odasının camından dışarda gezinen Cennet'in oğlunu görmesidir. Zaten akli dengesi yerinde

olmadığı için dışarıdan bakanlarca tuhaf olarak algılanan Cennet'in oğlunun hareketlerini şüpheli bulmuş ve onun Güvercin'i kaçırdığı kanısına varmıştır. *“Bir şeyden kaçıyordu sanki, tedirgindi; (...) güldükçe gri dumanlar saçılıyordu ağzından, dudağına yapışan sigara yarımı ikinci bir dil gibi titriyordu.”* (Toptaş, 49)

Bu olayların devamında bekçiyle muhtar Cennet'in evini ziyaret etmiş, Cennet'in oğlunun yazdığı mektupları bulmuş ve bunun üzerine onu muhtarlık binasına çağırıp sorgulamak istemiştir. Sonrasında, muhtarın Cennet'in oğluna mektuplarını kime yazdığını ısrarla sormasına rağmen beklediği cevabı alamaması üzerine tartışma çıkmış, muhtar genç adamı dövmüştür.

“(...) Cennet'in oğlu yerde acı acı kıvranıyordu. Şakağına inen dipçik darbesi yüzünü kana boyamıştı. Gözlerini güçlükle açıp bekçiye baktı bir ara, olup bitenlerin sonuna nokta koyarcasına üst üste yutkundu.” (Toptaş, 88-89)

Ardından köy ahali muhtarlığın önünde toplanmaya başladığında yapıt muhtar, bekçi ve Cennet'in oğlu figürlerinin çevrelerinden soyutlanması izleğini tam anlamıyla hissettirmeye başlamaktadır. Bu bölümde tüm köylü muhtarlık binasının önünde birlik olmuş, tek bir vücutmuşçasına oraya doluşmuştur. Bahsi geçen toplanma sırasında köylüler beraberken ayrı olduklarından çok daha iri, çok daha güçlü olarak betimlenmiştir. Yapıtın bu kısmında bir zıtlık, arasında uçurumlar olan iki taraf mevcuttur: Birlik ve beraberliğin gücüyle büyüyen köy halkı ile muhtarlık binasının içinde yalnız, muhtar ve bekçinin öfkesi ve suçlayıcı tavırları altında ezilerek küçülen Cennet'in oğlu. Bu olayın sonucunda daha da yoğun bir “deli” muamelesine ve üzerine yöneltilen bakışlara maruz kalan Cennet'in oğlu, çevresindeki topluluktan (her ne kadar küçük bir topluluk olsa bile) daha gözle görülür bir şekilde dışlanmaya başlanmıştır. Bu durumun farkında olan muhtar, Cennet'in oğlunun köyün geri kalanından soyutlanmasına katkıda bulunmakta, hatta delikanlının tek yakını olan annesinden uzaklaşmasını sağlamaktadır.

“Cennet’im ben Cennet, dedi aynı ses, oğlumu geri isterim!

Muhtar yutkundu. Sonra, kapıyı gürültüyle kapattı köylülerin suratına.” (Toptaş, 94)

Cennet’in oğlunun çevresinden soyutlanması izleğinin en belirgin yansıtıldığı zaman ölümüdür. Cennet’in oğlu, romanın büyük bir kısmında evcil bir yılanı sahiptir. Yılanı sürekli yanında gezdirmekte ve onunla çeşitli gösteriler yaparak köyün çocuklarını eğlendirmektedir. Ancak muhtarın ölümünü ve Güvercin’in bulunmasını takip eden günlerde, yılanını beline dolayarak çocuklara gösteri yaparken yılanın fazla sıkması nedeniyle boğularak ölmüştür. Boğulması boyunca çevresine toplanıp izleyenler gülmüş, bağırış, alkışlamıştır. Artık kurtarılamayacağı noktaya gelene kadar kimse gözlerinin önünde can vermekte olan genç adama müdahale etmemiştir. Cennet’in oğlunun toplumun geri kalanından kopukluğu öyle bir seviyeye ulaşmıştır ki acı çekerek ölmesi bile köy halkı için bir eğlencedir. Burada dikkat edilmesi gereken bir husus da Cennet’in oğlunun kitapta ölümünden yaklaşık 2-3 sayfa öncesinden itibaren “hortlak” olarak geçmesidir. *“Hortlak dişlerini sıkmış, acı çekercesine kıvranıyordu artık ve çocuklar o kıvrandıkça bağıırıyordu.”* (Toptaş, 237) Artık çevresindeki köy sakinlerinden uzaklaşması, çevresindeki toplumun onu bir birey olarak değil, ciddiye bile alınmayacak bir hortlak olarak görmeye başlamasına neden olmaktadır. Bundandır ki boğulurken kimse onu önemsememektedir, çünkü Cennet’in oğlu köyün geri kalanının gözünde zaten yaşamamaktadır.

ii. Benlikten (psikolojik) Soyutlanma ve Varoluş Çabası

Daha romanın kapsadığı olaylar gerçekleşmeden de benliğinden uzak bir figürdür Cennet’in oğlu. Muhtar ve bekçi gibi kaybolmalar ve bunu takip eden olumsuzlukların sorumluluğu üzerinde olmasa bile, haksız yere suçlanması ile bu olaylar zincirine dâhil olmuştur, psikolojik soyutlanma olgusunun aslında bu soyutlanmanın nedenleri ile alakası olmayan birinde bile

gözlemlenebileceğini göstermiştir. Kız kaçırma suçunun üzerine atılması ve köy muhtarından şiddet görmesi üzerine birtakım sorular beynini meşgul etmeye başlamaktadır, bunların hepsini kapsayan tek soru da “Kaaar neden yağar, kaar?” olmuştur.

“Cennet’in oğlu çınarın gövdesine sarılmıştı şimdi, bir yandan kar neden yağar kar neden yağar kar diye haykırıyor, bir yandan da kendisini tutmak için yanına yaklaşanları tekmeyle uzaklaştırmaya çalışıyordu.” (Toptaş, 108)

Aslında Cennet’in oğlu bu başta anlamsız gibi algılanabilen soru ile neden bu derece haksızlığa ve acıya maruz kaldığını, köyde son zamanlarda gerçekleşenleri neden kimsenin anlamlandıramadığını, Nuri’nin ve Güvercin’in kayıplarının ne gibi bir öneme sahip olduğunu sorgulamaktadır. Bu yüzdendir ki yapıt hakkında yapılan çoğu inceleme bu sorunun arkasında yatan daha derin anlamlara büyük önem vermiştir. Çevresinde olup bitenleri fazlaca sorgulayan her insan gibi Cennet’in oğlunun da benliğinden soyutlanması bu şekilde gerçekleşmiştir. Bu soyutlanma ise köy sakinleri tarafından “deli milletine karışma” şeklinde yorumlanmıştır. Bunun asıl sebebi de romanda betimlenen köy uzamının sıkıcı, sıradan ve herkesin monotonluğa alışmış olduğu bir uzam olmasıdır. Hatta Cıngıl Nuri ilk kaybolduğunda muhtar köyde böyle olağanüstü bir olayın yaşanmasına anlam verememiştir. Kimsenin ölüm dışında bir kaybolma yolu bilmediği bir yerde bir adamın açıklanamaz bir şekilde sırta kadem basmasına hayret etmiştir. Yaşam tarzının bu kadar tekdüze olduğu bir yerde Cennet’in oğlu gibi normalikten uzak bir figürün başka kimsenin üzerinde düşünmeye bile tenezzül etmediği “Kar neden yağar?” gibi sorular sorması ancak ne bir cevap ne de bir tepki alması, bu karakterin kendini kaybetmesine katkıda bulunmuştur. Köydeki sıradanlığın çevresinde oluşan düzen ve dengenin bozulması bu kadar şiddetli ve hızlı bir şekilde gerçekleşirken köylüler ne olduğunu anlamadan bu dalgaya kapılmış, Cennet’in oğlu ise neden bu durumda olduklarını sorgulamaya çalışarak akıntıya karşı yüzmeye

çabalarnış ve bu süreçte psikolojik olarak bir soyutlanma yaşamıştır. Karakterler arasında uzamın geçirmekte olduğu “dengenin bozulması” sürecine direnen tek kişi olması da onu içgüdüleriyle hareket eden, tahmin edilemez biri haline getirmektedir.

“Peşinden gelen bekçiye; artık üstüne gitme o çocuğun, dedi bu yüzden. Deli milletine katıldı o; ne ne yapacağı bilinir, ne ne söyleyeceği...” (Toptaş, 109)

“Belki de bu yüzden delirmişti Cennet’in oğlu; kendini kendine gömebilmesi için delirmesi, delirmesi için de herkesten akıllı davranması gerekmişti.” (Toptaş, 111)

Bekçi

Bekçi karakteri, ağırlıklı olarak muhtarın sağ kolu olarak okurun karşısına çıkmaktadır. Soyutlanma izleği incelenirken dikkate alınması gereken figürlerdendir çünkü bekçinin yapıttaki görevi düzeni sağlamaktır ve romandaki fiziksel ve psikolojik soyutlanma durumu da köy uzamında süregelmekte olan düzenlerin bozulması sonucu ortaya çıkmıştır. Bu düzenin başında muhtarın bulunmasına rağmen en etkin olarak “düzen koruyucusu” görevini bekçi üstlenmiştir, bu nedenle de yapıt incelenirken bekçi figürünün üzerinde de durulması gerekmektedir.

i. Çevreden (fiziksel) Soyutlanma ve Varoluş Çabası

Bekçi'nin fiziksel anlamda soyutlanmasındaki en önemli etken sadık kişiliği olarak düşünülebilir. Muhtarın her anında yanında olmuş ve ne olursa olsun onun tarafını tutmuştur. Muhtar kendisini köyün geri kalanından izole ettiğinde bekçi de ona katılmış, muhtarın çözmeye çalıştığı gizemler üzerine kafa patlatmıştır. *“Bekçi beş on adım gerisindeydi, muhtara göre bundan böyle gölgesiydi onun, nereye giderse gidecekti. Belki gide gide günün birinde Güvercin'e varabilirdi.” (Toptaş, 97)*

Ancak mesleği gereği köy ahalisi ile sürekli bir etkileşim içerisinde olan muhtarın aksine bekçi biraz daha içe kapanıktır, bu durum da çevresi ile arasına mesafe koymasını kolaylaştırmaktadır. Ayrıca bekçi evli ve çocuklu bir kadın olan Hacer ile gizli bir ilişki yaşamaktadır. Toplum tarafından hoş karşılanmayacak sırlara sahip bir insanınsa kendi kendini çevresinden dışlama olasılığı oldukça yüksektir. Romanda da bunu desteklercesine bekçiyi haksız yere suçlu, ahlaksız ve muhtarın pis işlerini gören toplum dışı birisi olarak yansıtan metaforlar bulunmaktadır.

“(…) Köyümüz size minnettardır sözünü beyaz bir beze yazmaya çalışıyordu. Elleri bileklerine kadar kırmızıya boyanmıştı; bu haliyle muhtarlık odasının önünden ayrılamayan kanlı bir katile benziyordu.” (Toptaş, 29)

Bekçinin fiziksel soyutlanmasındaki bir diğer etken ise sahip olduğu otoritedir. Yanından ayırmadığı mavzeri yapıtta birçok yerde köylü üzerinde sahip olduğu gücü temsil etmek için kullanılmıştır. Bekçi silahın verdiği güveni ise muhtar kaybolunca kaybetmiştir. Bu durum da aslında bekçinin otoritesinin tamamen muhtara bağlı olduğunu göstermektedir. Muhtarın yokluğunda köydeki kaosla baş etmekte zorlanmış, cesedi bulduktan sonra da köylünün bir topluluk olarak sahip olduğu güç gözünde büyümüş ve bekçi bir lider olarak yetersiz kalmıştır.

“Bekçi, onların hiç kıpırdamadan ilerlediğini görünce ürkmüştü. Bir an, kucağında uyuyan mavzerin akıp gelen bunca insana yetip yetmeyeceğini düşündü.” (Toptaş, 207) Bekçi, birlik içerisinde olan köylülerin bir tehdit oluşturduğunu düşünmüş ve çeşitli eylemleri birçok kez bir veya birden çok köylüyü karşısına almasına neden olmuştur. Bu da bekçinin fiziksel soyutlanmasının incelenen diğer figürlerinkinden farkını ortaya koymaktadır: Bekçinin kendini çevresinden uzaklaştırmasının temel nedeni korkudur. Muhtar, köyde yaşananlar yüzünden kendini suçlu hissetmekte, muhtara ortak olan bekçi ise köylülerin geri kalanı düzensizliğe sürüklenirken elinden bir şey gelmemesinin çaresizliğini hissetmektedir. Bu nedenle de çözümü

topluma karşı yabancı davranmakta bulmuş; soğuk, kolayca sinirlenen ve kötümser biri olup çıkmıştır. Köy halkına öylesine yabancılaşmıştır ki artık onlar bekçinin gözüne sadece kontrol altına alınması gereken umutsuz bir kalabalık olarak gözükmeye başlamıştır.

“Bekçi, kendi kendini yankılaya yankılaya gitgide genişleyip her yere bulaşan bu garip korkunun ortasında, dimdik durmasına karşın perişandı aslında. Henüz ne yapacağına karar verememişti. Ona öyle geliyordu ki, şu kalabalığı biraz daha oyalayabilirse her şey düzelecekti.” (Toptaş, 208)

ii. Benlikten (psikolojik) Soyutlanma ve Varoluş Çabası

Kaybolmalar, ölümler, intiharlar ve olay örgüsü boyunca yaşanan benzer olaylar bütün karakterlerin psikolojisini olumsuz yönde etkilemiştir. Bekçi de bu duruma bir istisna değildir. Çevresinde olup bitenleri anlamlandırmada yetersiz kalmakta, aşamalı olarak akıl sağlığını kaybetmekte ve kafasını toparlamakta zorlanmaktadır. Bütün bu felaketlerin oluşturduğu kargaşa içerisinde kendi yerini bulamaması benliğinden soyutlanmasına yol açmaktadır. Örnek vermek gerekirse; Güvercin, Cıngıl Nuri kayıplardır, Cennet’in oğlu günah keçisidir, berber olayları dışarıdan izleyen bir seyirci, muhtar ise düğümü çözmeye çalışan bir lider rolünde karşımıza çıkmaktadır. Oysaki bekçinin bu olay silsilesinde belirli, tanımlanmış bir yeri bulunmamaktadır.

Bekçinin psikolojik soyutlanması incelenirken parmak basılması gereken bir diğer nokta da muhtarın etkisidir. Bu durumun içine son derece sadık olduğu muhtar tarafından sürüklenmesi de bekçinin kendi içinde yaşadığı karışıklığa katkı sağlamaktadır. Ayrıca, muhtar çevresinin etkisine bekçiden çok daha önceden kapılmıştır. Başlarda bekçi muhtarın davranışlarına anlam verememiş, ancak sonradan kendisinin de benliğinden uzaklaşmaya başladığını hissetmiştir. Bir bakıma muhtarla geçirdiği zaman bekçiyi olumsuz etkilemekte, onu yıpratmaktadır.

“Belki sen bile yoksun, dedi muhtar daha da öfkelenerek.

Bekçi sarsıldı. Artık kafası karışmıştı. (...) Kendi varlığından kuşku duyması gücüne gitmişti aslında, biraz da komik bulmuştu ki belli belirsiz gülümsüyordu. Oysa bu durum muhtarın hiç hoşuna gitmemişti.

Yok olmaktan zevk almış gibi sırtıma karşımda, diye çıkıştı ona (...)” (Toptaş, 79)

Bekçi'nin kendisinden soyutlanması ile ilgili dikkate alınması gereken bir diğer faktörse Cennet'in oğlu ile olan ilişkisidir. Bu ilişki gariptir çünkü tamamen gerçekleşmemiş olaylar ve sanrılar üzerine kuruludur. Bunlardan ilki ise bekçinin Cennet'in oğlunu Güvercin'i kaçırmakla suçlamasıdır. Genç adamı sokakta dolaşırken gören bekçi, tuhaf hareketlerini zihninde abartmış ve tamamen bu abartıya dayanarak aslında kızı kaçıran o olmadığı halde onu suçlamıştır. Bu durum, bekçinin benliğinden soyutlanmasının geldiği dereceyi göstermektedir. Kendi kafasında oluşturduklarını gerçekten ayırt edemez hale gelmiş, bir hayale dayanarak masum bir insanın acı çekmesine neden olmuştur.

“Bekçi kimseyi düşünmüyordu artık, ansızın, ucu dibi bilinmez bir boşluğa kaymıştı. Her şeyi bırakıp gidiyordu sanki buralardan, dönmeyecekti. Elleri yoktu. Ayakları yoktu, sonra burnu. Rüzgâr hafif hafif esmese belki teni de olmayacaktı.” (Toptaş, 80)

Bekçinin düş dünyasının etkisinden kurtulamaması ve benliğinden soyutlanmasına Cennet'in oğlu ve muhtar arasında geçen şiddetli tartışma sonrasında yaşananlar örnek verilebilmektedir. Bu tartışmadan sonra bekçi kendini absürt, anlamsız hayaller görürken bulmuştur. Sürekli Cennet'in oğlunu düşünmekte, hatta gizli ilişki yaşadığı Hacer'in kocası Rıza dahil birkaç kişi ile beraber Cennet'in oğlunu öldürmeyi düşlemektedir. Bu da bekçinin akli dengesinden soyutlandığını, cinayet düşüncelerine kapıldığını göstermektedir.

“Her Őeye sahip olduğunu dűşündükçe kafasından tuhaf dűşünceler geçmeye başlardı sonra, sözgelimi birkaç kişiye gidip yatağında uyurken kurşunlamayı isterdi. Bunların başında Rıza geliyordu tabii, ardından Cennet’in ođlu (...)” (Toptař, 116)

Ancak can alıcı nokta bu cinayet isteğinin zihnini işgal etmeye başlamasından kısa süre sonra gerçekteşmiştir. Bir gece dışarda yürürken yanına gelen ve onunla alay eden Cennet’in oğluna inanılmaz bir şekilde öfkelenen bekçi, mavzeri ile delikanlıyı vurmuştur. Ani bir kızgınlıkla böylesi bir eylem gerçekteştirmesi bekçinin benliğinden soyutlandığının önemli bir kanıtıdır. Artık tamamen anlık hislere kapılarak hareket etmektedir, bir bakıma davranışları akıl ve mantığı tarafından kontrol edilmemektedir.

“Ne yapacağını kestiremeyen bekçi, kısıtılmışlık duygusunun öfkeyle buluştuğu noktadan ona bakıyordu hâlâ. Artık geçip gidemeyeceğini anlamıştı. Yavaş yavaş omzundaki mavzeri indirdi sonra, kahkahaların ortasına nişan aldı.” (Toptaş, 120)

Bundan sonra Cennet, oğlunun da kaybolduğunu dűřünmüř ve yıkılmıştır. Ancak aradan çok zaman geçmeden Cennet’in ođlu sanki hiçbir Őey olmamış gibi meşhur yılanıyla beraber geri dönmüştür. Yani aslında bekçi genç adamı hiçbir zaman öldürmemiştir, bu yalnızca gördüğu sanrılardan biridir. Romanda bu olayın aktarılma Őekli de bekçinin duygu durumu hakkında önemli imalarda bulunmaktadır. Yazar, Cennet’i ođlu birdenbire geri dönene kadar aslında bekçinin yaptıklarının bir hayal olduğu ve gerçekten onu öldürmediği hakkında okura hiçbir ipucu vermemektedir. Bu da okur ve bekçiye ortak bir deneyimde birleştirir: ikisi de yaşadıklarının gerçekte olduğuna inanmaktadır. *“Çünkü ona göre, olup bitenler hiç de mantıklı Őeyler değildi. Bunlar bir deli dűřüne benziyordu daha çok, bir oyuna, belki de bir çılđınlıđa dönüşüyordu.”* (Toptař, 81)

Sonuç

Hasan Ali Toptaş, “Gölgesizler” isimli yapıtında belirli bir düzen içerisinde var olan bir köy uzamının dengesinin şiddetli bir şekilde bozulmasını anlatmaktadır. Dinamik ve güçlü yerine tekdüze ve zayıf durumda olan bu dengenin sarsılması kuşkusuz köyün mevcut haline alışmış her köy sakinini olumsuz etkilemiştir ancak muhtar, Cennet’in oğlu ve bekçi gibi bazı önemli figürler daha büyük ölçüde etkilenmiştir. Bu figürlerin ortak özelliği köydeki birtakım olaylardan sorumlu olmaları veya sorumlu olduklarını hissetmeleridir. Bu araştırmada bu üç karakterin köyün düzenini bozan olayların doğrudan bir sonucu olarak çevrelerinden ve benliklerinden soyutlanmaları incelenmiştir.

Muhtar, kendisini köyün geri kalanına kapatmış, sorunlarıyla tek başına mücadele etmeye çabalamış, yaşadıkları dayanılmaz hale gelmeye başlayınca kişiliği bölünerek intihara kadar sürüklenmiştir. Cennet’in oğlu ise deli olduğu için toplumdan dışlanmış, başına gelen olaylar sonucu akli dengesi daha da sarsılmıştır. Bekçi ise ironik bir şekilde sahip olduğu otorite yüzünden toplumdan soyutlanmış, çevresindeki muhtar ve Cennet’in oğlu figürleri yüzünden de benliğinden soyutlanmıştır.

Buradan anlaşılacağı üzere her figürün fiziksel ve psikolojik soyutlanma nedeni aynı, ancak yol ve sonuçları farklıdır. Bu nedenle edebi eserlerde soyutlanma izleği incelenirken hem uzama hem de figürün duygu durumuna önem verilmelidir. “Gölgesizler” romanında köy topluluğundaki bütünlüğün bozulması hem uzamın genel sağlığını, hem de uzamdaki bireylerin çevreleri ve benlikleri ile olan bağlantılarını olumsuz yönde etkilemiştir. Bu araştırmada da bu bozulan bağlantılar üç anahtar figür üzerinden detaylı bir şekilde irdelenmiştir.

Kaynakça

Toptaş, Hasan Ali. *Gölgesizler*. İstanbul: Everest Yayınları, 2017.

UC Berkeley. *i202 Fall 2010 School of Information*. 2 November 2010. 5 December 2018.
<http://courses.ischool.berkeley.edu/i202/f10/blog/standards-network-goods-the-notion-tipping-point.html>